

Struktura pedagogiky, vztah pedagogiky k jiným vědám

STRUKTURA PEDAGOGIKY

Rozsáhlý okruh pedagogických problémů nelze řešit v rámci jediné disciplíny. Bohatství nejrozmanitějších výchovných otázek, pokud mají být konkrétně analyzovány a objasněny, vyžaduje, abychom je studovali jako relativně samostatné problémy, aniž ovšem ustoupíme od jednotného chápání celé výchovy jako plynulého procesu od nejtělejšího věku až po výchovnou práci s dospělými.

K pedagogické problematice můžeme přistupovat z různých hledisek. Můžeme zkoumat, jak se pojetí výchovy vyvíjelo v kontextu světovém i národním (vývojové hledisko). Lze hledat odpověď na otázku, jaký relativně stálý výchovný systém existuje v určité době a na určitém teritoriu (systematické hledisko) a jaké jsou rozdíly mezi koncepcemi výchovy v různých ekonomických, sociálněpolitických a kulturních podmínkách (srovnávací hledisko). Můžeme zkoumat, co je pro výchovu v určité společnosti obecně platné (obecně pedagogické hledisko) a co je specifické pro výchovu v jednotlivých věkových údobích, v jednotlivých typech výchovně vzdělávacích institucí a v jednotlivých oborech, i čím se liší výchova normálních jedinců od výchovy jedinců postižených (diferenciální hledisko). Podle těchto hledisek i podle některých dalších (daných hlavně potřebou pedagogické praxe) vzniká v pedagogice řada dílčích vědeckých oborů, které můžeme členit do několika skupin.

Základním pedagogickým oborem jsou **dějiny výchovy** – zkoumají vývoj výchovy jako společenského jevu, vývoj pedagogických idejí a koncepcí, vývoj výchovně vzdělávacích zařízení, jejich pojetí, organizace a řízení. Rozlišujeme *všeobecné dějiny výchovy* – cílem je podat obraz světového vývoje pedagogického myšlení a výchovných snah a odhalit základní tendence tohoto vývoje, *národní dějiny výchovy* – poskytují analýzu vývoje výchovy v určitém teritoriu, a *dějiny školství* – sledují pojetí a organizaci škol ve spojitosti s odpovídající ekonomikou, politikou a kulturou jednotlivých zemí. Dále také monografické studie o významných pedagogických myslitelích, o vývoji dílčích pedagogických problémů, o vývoji různých typů škol i jednotlivých významných pedagogických institucích. Ve spojitosti s dějinami výchovy se mnohdy vyděluje jako relativně samostatný obor **srovnávací pedagogika**, která se zaměřuje na srovnávací analýzu výchovně vzdělávacích systémů v různých zemích a státech.

Druhou základní pedagogickou disciplínou je **obecná pedagogika** – usiluje o systematizaci a interpretaci základních pedagogických jevů a zákonitostí a o vyvození obecně platných pedagogických norem. Přináší závěry pro všechny dílčí pedagogické disciplíny a právě jí přísluší úloha integrační a koordinační. Její obsah je tvořen dvěma okruhy. *Metodologická (vědoslovná část)* – zabývá se problémy spjatými s pojetím pedagogiky jako vědy, řeší předmět a metody pedagogiky, vztah pedagogiky k jiným vědním oborům, systém pedagogických věd i úlohu a poslání pedagogiky ve společnosti. *Všeobecná teorie výchovy* – zkoumá základní pedagogické kategorie. Analyzuje výchovné cíle, strukturu výchovy, funkci výchovy při rozvoji jedince, činitele výchovného procesu, dále výchovné principy, metody a formy výchovy a její organizaci ve společnosti.

K obecné pedagogice se přimykají další pedagogické obory. *Didaktika* – teorie vzdělání a vyučování. Řeší cíle a obsah vzdělání a vyučování, vyučovací principy, metody, organizaci vyučování a jeho plánování. *Teorie jednotlivých složek výchovy* – zkoumají cíle, úkoly, obsah, metody a formy výchovy jazykové a vědecké, výchovy technické a pracovní, mravní, estetické a tělesné. *Teorie řízení výchovných institucí* – teorie centrálního řízení výchovy ve státě, řízení výchovných zařízení v krajích, okresech a obcích i řízení výchovné práce v jednotlivých pedagogických zařízeních (ve školách, v domovech mládeže, v kulturně výchovných institucích).

Podle věkových údobí, institucí a organizací, v nichž se výchova uskutečňuje, rozlišujeme tyto obory. *Teorie výchovy v jeslích* – veřejná výchova dětí do tří let, *předškolní pedagogika* – výchova v mateřské škole, *školní pedagogika* – výchovně vzdělávací práce škol, dále se dělí podle typu škol na pedagogiku všeobecně vzdělávacích škol a na pedagogiku škol odborných. *Vysokoškolská pedagogika* – vzdělání a výchova v podmínkách různých typů vysokých škol a jejich kolejí.

Komplex otázek výchovné práce v rodině v různých věkových údobích rozebírá *teorie rodinné výchovy*. *Teorie výchovy ve společenských organizacích* analyzuje specifičnost výchovné práce v nejrozmanitějších organizacích pro děti, mládež i dospělé. Z hlediska adekvátního využití volného času v životě jedince i společnosti se v současné době konstituuje *pedagogika volného času*. Výchovné vlivy sociálních podmínek při rozvoji jedince i společenských skupin zkoumá *pedagogika sociální*. Významnou oblastí se stává *pedagogika dospělých* (někdy též andragogika), která řeší výchovu dospělých na pracovištích, v institucích pro další vzdělávání a v kulturně výchovných zařízeních. *Vojenská pedagogika* zkoumá specifičnost výchovy a vzdělávání v podmínkách armády.

Zvláštní skupinu pedagogických oborů tvoří *speciální pedagogika* – zabývá se výchovou jedinců postižených defekty somatickými (defekty hybnosti) nebo psychickými. Výchovu jedinců se zrakovými vadami řeší TYFLOPEDIE (tyflopädagogika), výchovu jedinců se sluchovými a řečovými vadami LOGOPEDIE (surdopädagogika), výchovu jedinců s rozumovými nedostatky PSYCHOPEDIE (oligofrenopädagogika), obtížně vychovatelnými jedinci se zabývá ETOPEIDIE a výchovou jedinců s poruchami hybnosti se zabývá SOMATOPEDIE.

Široký okruh pedagogických disciplín tvoří **metodiky** (teorie vyučování konkrétním předmětům), jejichž úkolem je zkoumat cíle, obsah, metody, formy a prostředky vyučování jednotlivým předmětům nebo skupiny příbuzných předmětů. Metodiky na jedné straně těsně navazují na některé pedagogické obory všeobecného charakteru, na druhé straně úzce souvisí s obory, jejichž výuku řeší.

Počet dílčích pedagogických oborů je značný a v mnohém připomíná systém věd lékařských nebo technických. Všechny pedagogické disciplíny nejsou ovšem stejně rozpracovány.

VZTAH PEDAGOGIKY K JINÝM VĚDÁM

Komplexnost výchovné problematiky vede k těsnému sepětí pedagogiky s jinými vědami, a to s vědami přírodními, společenskými i technickými.

Tyto vědy pomáhají pedagogice svými rozborů a závěry řešit některé aspekty výchovného procesu a pedagogika jim naopak poskytuje svou analýzou vzdělávání a výchovy další podněty k jejich specifickému výzkumu některých stránek pedagogického procesu. Těsná spolupráce různých vědních disciplín je příznačná pro soudobě vědecké bádání v mnoha oblastech a je zvláště výrazná u takových oborů, ve kterých jsou zkoumané jevy složité podmíněny faktory přírodními i sociálními, jak je tomu právě ve vědách pedagogických.

Výchova je obdobně jako jiné společenské jevy determinována ekonomickou úrovní dané společnosti, jejím politickým zřízením a hodnotovou orientací. Pojetí světa a člověka modifikuje jak cíl a obsah, tak i principy, metody a formy vzdělávání a výchovy. Při řešení obecného pojetí výchovy se proto pedagogika těsně stýká s **filozofií**.

V dějinách výchovy mnohé filozofické systémy vyústily v řešení otázek pedagogických. Tento vztah pedagogiky a filozofie neustupuje do pozadí ani v současné době. Pedagogika 20. století vychází z takových filozofických koncepcí, jako je pozitivismus, pragmatismus, freudismus, existencialismus aj.

Biologie – poskytuje pedagogice analýzu stavby a činnosti lidského organismu, odhaluje zákonitosti vývoje i zvláštnosti jednotlivých vývojových stádií a seznamuje se stavbou a funkcemi lidské nervové soustavy.

Lékařské vědy – přinášejí teorii somatických a psychických defektů a nemocí i jejich příčin, analýzu hygienických aspektů výchovy a pomáhají tak hlavně při řešení některých problémů zdravotní výchovy a výchovy postižených. Lékařské vědy se stále více sblížují s pedagogikou při řešení společného úkolu – výchovy k aktivnímu zdraví.

Psychologie – odhaluje obecné zákonitosti lidského duševna – psychických procesů a vlastností, kterých je nutno dbát při výchově, dále poskytuje rozbor specifických psychických zvláštností jednotlivých věkových údobí. Klinická psychologie má blízký vztah zvláště k pedagogice postižených jedinců.

Sociologie – umožňuje svými teoretickými závěry lépe porozumět sociální determinaci výchovných procesů, zvláštnostem a zákonitostem jednotlivých soc. prostředí, v nichž se výchova uskutečňuje, i sociálním faktorům, které působí na rozvoj jedince.

Při řešení problematiky vyučování pomáhá pedagogice **logika**, která poskytuje analýzu zákonitostí i forem správného myšlení. Umožňuje správně uspořádat učivo, organizovat vyučovací práci.

Stále významnější se stává i **kybernetika** – věda o informačních a řídicích procesech v organizovaných soustavách poskytuje důležité předpoklady pro teorii programového vyučování, pro koncepci vyučovacích strojů i pro řízení pedagogického procesu. Dále vstupuje do spolupráce s pedagogikou také **matematika**.

Na pedagogickém výzkumu se významně podílí **historie**, která umožňuje vysvětlovat pedagogické jevy v hlubších souvislostech s ekonomickým, sociálně politickým a kulturním vývojem společnosti. Těsné sepětí pedagogiky s obecnými a kulturními dějinami je zvláště patrné v dějinách výchovy.

Pedagogika se zabývá otázkami mravní, právní a estetické výchovy. Navazuje tedy na četné problémy **etiky**, vědy o podstatě, vývoji a kategoriích mravnosti, **právních věd**, zkoumajících podstatu a funkci právních norem společnosti a **estetiky**, vědy o obecných estetických vztazích člověka ke skutečnosti a o umění jako nejkoncentrovanějším vyjádření těchto vztahů.

Technické vědy – vazba techniky a pedagogiky je mnohostranná. Vedle spolupráce těchto věd při řešení problémů technické a pracovní výchovy proniká technika prostřednictvím technických vyučovacích prostředků do celého pedagogického procesu na všech stupních škol.

Architektura – hledá nové řešení exteriérů i interiérů škol a dalších výchovně vzdělávacích zařízení ve shodě s moderní technologií.

Vědy ekonomické – v moderní společnosti se stává výchova a vzdělávání jedním z rozhodujících činitelů v tempu a charakteru ekonomického vývoje a pedagogické investice. Na pomezí ekonomie a pedagogiky vzniká nový obor – pedagogická ekonomie.

Pedagogika přichází do těsného styku i s **dalšími vědeckými obory** (s fyzikou, chemií, geografii,..) při řešení cílů, obsahu i konkrétního výběru učiva v jednotlivých vyučovacích předmětech.

Svým těsným sepětím s jinými vědními obory neztrácí ovšem pedagogické vědy svou specifickou – ta spočívá v tom, že na základě komplexní analýzy výchovného procesu a přihlédnutím k podnětům jiných věd řeší pedagogika problematiku cílů, obsahu, forem, metod a prostředků výchovy v nejširším smyslu.

Masarykova Univerzita
Pedagogická fakulta

**Struktura pedagogiky, vztah pedagogiky k jiným vědám
(seminární práce)**

Vypracovala: Markéta Zapletalová